

Mit Genehmigung des Verlages B. G. Teubner, Stuttgart,
veranstalteter reprographischer Nachdruck

M. TERENTI VARRONIS
DE LINGVA LATINA
QVAE SVPERSVNT

RECENSERVNT

GEORGIVS GOETZ ET FRIDERICVS SCHOELL

ACCEDVNT GRAMMATICORVM VARRONIS
LIBRORVM FRAGMENTA

LIPSIÆ IN AEDIBVS B. G. TEVBNERI MCMX

Alle Rechte, auch die der Übersetzung, des auszugsweisen Nachdruckes
und der fotomechanischen Wiedergabe,
seitens der B. G. Teubner Verlagsgesellschaft, Stuttgart, vorbehalten

CONSPECTVS SIGLORVM COMPENDIORVMQVE

F — Laurentianus LI 10 (cuius scripturae plerumque sine signo adscribuntur vel significantur).

F^v — idem codex ex collatione P. Victorii.

(*F*^v) — eiusdem collationis testimonia ex silentio effecta.

m. 1. 2. rec. — manus prima, secunda, recens in Laurentiano.

epit. — fragmentum Casinense, in quo locus de urbe Roma excerptus est

apogr. — apographa Laurentiani, ex quibus raro significantur

f — Laurentianus LI 6

G — Gothanus

M — Guelferbytanus

a — Parisinus 7498.

v — vulgo, vulgata^{*)}: ceteroqui emendationes simpliciter receptae Itolorum sunt; ex emendatoribus breviantur haec nomina: *Ald(us)*, *Aug(ustinus)*, *Bent(inus)*, *Lachm(ann)*, *Lact(us)*, *Mue(ller)* — C. O. Mueller (rarius commemorantur *L. Mue* = Lucianus M. et *C. F. W. Mue*), *Rhol(andelius)*, *Scal(iger)*, *Sciop(pius)*, *Sk.* = Skutsch, *Sp.* = Leonardus Spengel (*A. Sp.* = Andreas filius), *Steph(anus)*, *Turn(ebus)*, *Urs(inus)*, *Vertr(anius)*, *Vict(orius)*, *We(ssner)*, *Wilm(anns)*, *Wi(ssowa)*.

ed. Ven. — editio Veneta a. 1474.

() his uncis separantur verba Varronis interiecta.

[] his uncis secluduntur litterae syllabae verba delenda.

< > his uncis significantur litterae syllabae verba addenda.

•• his stellulis indicantur lacunae.

// his lineolis adumbrantur litterae erasae.

† corruptelis praefigitur.

* fragmentis praemissum significat certo libro verba ex coniectura tantum vindicata esse.

•• fragmentis praemissum significat Varroni verba de coniectura tantum adscripta esse.

fragmentorum numeris his uncis () adscribuntur numeri Wilmanniani, his [] Funaioliani.

Codices aliorum scriptorum raro indicantur, ut Charisii *N(eapolitanus)*, Servii Dan. *C(asselanus)* et *F(loriacensis)*, Prisciani *P(arisinus Tellerianus)*, praeterea *Bern(ensis)*, *Lugd(unensis)*, *Pal(atinus)*, *Par(isinus)*, *Turon(ensis)*, *Veron(ensis)*, quorum accuratiores significationes nemo hic quaeret.

*) *v.* — vide vel versus, *s. v.* — sub verbo non magis egent explicatione quam *cf.*, *sq.* et *sqq.*, *adm.*, *al.*, *c. al.*, *cr.* et *ras.*, *litt.*, *marg.*, *spat.*, *test.*, porro *add.*, *corr.*, *del.*, *secl.*, *dist.*, *lac sign.*, *om.*, *suppl.*, *scr.* et *adscr.* et *s. scr.*, *trai* similiaque.

Scriptorum in testimoniis consueta sunt compendia, nisi quod notandum simpliciter posita significare *Macr.* Macrobbi Saturnalia et *Isid.* Isidori Origines (cuius praeter *Diff[erentias]* saepius etiam *N. R.* — de natura rerum liber exhibetur). Praeterea signantur

GL. — Grammatici Latini ex recensione H. Keilii*) (cum *Anecd. Helv.* — Supplemento ed. ab H. Hagen);

TG. — Thesaurus glossarum emendatarum — Corpus glossariorum Latinorum ed. G. Goetz vol. VI. VII.

Festum Paulumque ex Muellerianae, Nonium ex Mercerianae numeris excitamus, Plautum ex nostra, saturarum Menippearum fragmenta ex Buecheleri editione; nominibus collectorum prodimus *Bremer* — Iurisprudentiae antehadrianae reliquias, *Bruns* — Fontes iuris Romani antiqui, *Funai(oli)* — Grammaticae Romanae fragmenta, *Preibisch* — Fragmenta librorum pontificalium, *Regell* — Fragmenta auguralia. Denique notis editorum his utimur: *Arn.* — de Arnim in Stoicorum reliquiis, *B.* — Baehrens in *FPR.* — fragmentis poetarum Romanorum, *Bk.* — Bekker in *Anecdosis Graecis*, *Crec.* — Creelius in Augustino de dialectica, *ed. Vind.* — editores Vindobonenses Eichenfeld et Endlicher, *H.* — Halm in *rhet. Lat. min.* et *Hultsch* in *Polybio*, *Hilg.* — Hilgard in *Choerobosco* et in scholiis in *Dion. Thr.*, *L. M.* — Lucianus Mueller in *Naevio*, *M.* — Marx in *Lucilio* (rarius — *Maur[enbrecher]* in carmine *Saliari* et Mueller in fragmentis *historico-rum Gr.*), *N.* — Nauck in *Aristophane Byz.*, *Or.* — Orelli in scholiis in *Cic.*, *P.* — Peter in *historico-rum Rom. fragm.*, *R.* — Ribbeck in *Scaen. Rom. poesis fragm.* (*R.¹* et *R.²* — ed. II et III), rarius — *Reiff(erscheid)* in *Suetonio* et *Riese* in *Anthol. Lat.*, *Sch.* — Schoell in *XII Tab.*, *Schn.* — Schneider in *Callimacheis*, *U.* — Uhlig in *Dion. Thr.* et *Apollonio Dysc.*, *Us.* — Usener in *Epicureis*, *V.¹* — *Vahlen* in *Enni* ed. II, *W.* — *Wilmanns* in *fragmentis Varronianis*, *Wuensch* in *Laurentio Lydo*, *Wachsmuth* in *Stobaeo*.

*) Singularum grammaticorum nomina quoniam toties iterare nolimus hoc loco breviter potiorum saltem numeros adscribimus: I 1—296 — *Charisius*, 299—529 — *Diomedes*, 533—565 — excerpta 'ex *Charisio*' vel potius ex eius fontibus; II III — *Priscianus*; IV 1—264 — *Probus* qui fertur (—43 *Catholica*, —192 *instituta*, —204 *appendix*, —216 *de nomine*, —264 *de ultimis syllabis*), 268—402 — *Donatus*, reliqua — *Servius (Sergius)*; V 1—79 — *Cledonius*, 81—312 — *Pompeius*, 328—404 — *Cousentius*, 567—594 — *de dubiis nominibus*; VI 1—184 — *Marius Victorinus*, 245—272 — *Caesius Bassus*, 278—304 — *Atilius Fortunatianus*, 313—343 — *Terentianus Maurus*, 415—546 — *Marius Plotius Sacerdos*, 547—578 — *Rufinus*, 579—601 — *Mallius Theodorus*; VII 11—35 — *Terentius Scaurus*, 46—81 — *Velius Longus*, 92—112 — *Caper*, 113—125 — *Agroecius*, 144—216 — *Cassiodorii excerpta*, 227—294 — *Beda*, 295—312 — *Albinus*, 320—362 — *Audax*, 376—436 — *Dositheus*, 449—514 — *Arusianus Messius*.

sunt priscae, ut Ba(c)chidēs et Chrysidēs, aliae iuniores, ut Chrysidēs et Ba(c)chidēs, aliae recentes, ut Chrysidas et Ba(c)chidas; cum his omnibus tribus utantur nostri, maxime qui sequuntur media in loquendo, offendunt minimum, quod prima parum similia videntur esse graecis, unde sint tralata, tertia parum similia nostris.

4. omnis analogiae fundamentum similitudo quaedam, ea, ut dixi 72 (§ 63), quae solet esse in rebus et in vocibus et in utroque; in quarum parte cumque sit †inferendo et cuius modi, videndum. nam, ut dixi, neque rerum neque vocis similitudo †ad has duplicis quae in loquendo qu(a)erimus separatim satis est, quod utraque parte opus est simili analogias verborum exprimendas: quas ad loquendum ut perducas accedere debet usus. alia enim ratio qua facias vestimentum, alia quemadmodum utare vestimento. usui(s) species videntur 73 esse tres: una consuetudinis veteris, altera consuetudinis huius, tertia neutra. vetera, ut cascus casci, surus suri; huius consuetudinis, ut albus caldus, albo caldo; neutrae, ut scala scalam, falera faleram. ad quas accedere potest quarta mixta, ut amicitia inimicitia, amicitiam inimicitiam. prima est qua usi antiqui [et nos reliquimus, secunda qua nunc utimur, tertia qua utuntur poetae. analogia[e] non item ea 74 definienda quae derigitur ad naturam verborum atque illa quae ad usum loquendi. nam prior definienda sic: analogia est verborum similitum declinatio similis, posterior sic: analogia est verborum similitum declinatio similis non repugnante consuetudine co(m)muni. ad quam harum duarum ad extremum additam erit hoc 'ex quadam parte', poetica analogia erit definita. harum primam sequi debet populus, secundam omnes singuli e populo, tertiam poetae. haec dili- 75 gentius quam apertius dicta esse arbitror, sed non obscurius quam de re simili definitiones grammaticorum sunt, ut Aristaeae, Aristodemi, Aristocli, item aliorum, quorum obscuritates eo minus reprehenden-

1 Cf. *GL*. I 148, 38. 305, 13 | 15 Cf. *Fest.* 297^b, 34 | 17 Cf. *Gell.* XIX 8, 4 et 6; *Non.* 129, 24; *GL*. I 96, 7 | 20 sq. Cf. *Sext. Emp. adv. math.* I § 229 (ἀντη γὰρ, φησὶ δ' ἡ ἀναλογία, ὁμοίων καὶ ἀνομοίων ἐστὶ θεώματα· τὸ δὲ ὁμοίων καὶ ἀνομοίων λαμβάνεται ἀπὸ τῆς συνήθειας ε. q. s.), ut alia mittamus | 25 sq. Cf. IX 5 sq. 114

1 sq. bachides. & chrisides. | minores.: corr *Sciop c. al.* | chrisides & bachides. | notas quantitatis add *Christ* | regentes.: corr *Ald* | chrysidas & bachidas. | 8 sqq. loquendo, offendunt minimū. Qd... graecis. unde sint tralata. Tertia. parū | 8 Inferendo.: an. inferendum? | 9 sqq. quas pro quae *Mue*, analogias verborum exprimendas post duplicis reiciens (post quaerimus *A. Sp.*): at melius ad has duplicis quas i. l. q. reicias post simili: v. adn. | 13 add *Sp.* duce *Aug* | 14 inter tres. et una lineolis I del | 15 furus furi.: corr *Scal* | 21 sic analogia ex sicanalogia | 24 sq. hoc ex quadā parte poetica | 25 sqq. haec primā. seq debet populo. Secūda omē. singulj e populo. Tertiā. poetę. | 27 sq. quā. De re | 29 obscuritas

dae, quod pleraeque definitiones re incognita propter summam brevitate[m] non facile perspiciuntur, nisi articulatim sunt explicata(e) quare magis apparebit, si erit aperte de singulis partibus, quid dicatur verbum, quid similitudo verbi, quid declinatio, quid similitudo declinationis non repugnante consuetudine co(m)muni, quid ex quadam parte verbum dico orationis [vocalibus] partem, quae sit indivisa et minima. si declinationem naturalem habeat, simile[m] verbum verbo tum quo[n]iam et re[m] quam significat et voce[m] qua significat e[st] in figurae transitu declinationis parile. declinatio est, cum ex verbo in verbum aut ex verbi discrimine, ut transeat mens, vocis commutatio fit aliqua. similitudo declinationis, cum item ex aliqua figura in figuram transit, ut id transit, cum quo confertur. adiectum est 'non repugnante consuetudine co(m)muni' (§ 74), quod quaedam verba contra usum veterem inclinata patietur, ut passa Hortensium dicere pro [hac si] cervices cervix, quaedam non, ut si dicas pro fauces faux. ubi additur 'ex quadam parte' (§ 74), significat non esse in consuetudine in his verbis omnis partis, ut declinatum am[ab]o vivo, amor vivor.

5. quid videretur analogia in oratione et quas haberet species et quae de his sequenda videretur, ut brevi potui informavi; nunc, in quibus non debeat esse ac proinde ac debeat soleat qu(a)eri, dicam ea fere sunt quattuor genera: primum in id genus verbis quae non declinantur analogia non debet qu(a)eri, ut in his nequam mox vix de his magis in alio quam in alio erratur verbo. dant enim non habere casus mox et vix, nequam habere, quod dicamus hic nequam et huius nequam et huic nequam. cum enim dicimus hic nequam et huius nequam, tum hominis eius, que(m) volumus ostendere esse nequam, dicimus casus, et ei proponimus tum hic [non], cuius putamus nequitiam. quod vocabulum factum ut ex non et volo nolo sic ex

14 sq. Cf. VIII 14 ibique adnotata || 16 sq. Cf. GL. I 33, 10. 93, 18. 549, 6; TG. s. faux || 23 Cf. VIII 9 || 26 Cf. GL. I 53, 24 (c. add.) || 29 Cf. GL. I 386, 16 (est enim volo et compositione prima decidit syllaba, sequens non immutatur.

2 add Sciop. || 3 aperte scil. explicatum (apertum Mue, aperte <dictum> Sp.) || 6 parte verbum dico. | secl Sp. (fuitne vocabulū pro verbum?) || 7 sq. eo minima et declinationē, ē ex is | del Sciop | similē. ūbū ūbo. Tū qm̄ | in bis del Mue || 9 In figura etransitu (u ex ū, ~ lineola del) || 11 'cū Itē || 14 Inclinata. patiet' ut || 16 dicere. p | secl Sp. (fuitne ac si pro ut si sequenti?) || 17 del Laet (ab amo Sp.) || 18 iuvo et iuvor Laet c. al. | an: ab amo amor, <non a> vivo vivor? || 20 potui Informavit. (extrema t utriusque verbi lineola del) || 21 queri. dicā. || 27 quō ostendere. ēē || 28 tū hic. n̄ cuius (non secl Sp.) || 29 [factum] ut vel ut factum Sp.: ubi distinguimus ante ut cum Gellio suppletes velut factum <detritu>: ut